

Középiskolások iskolázási útjai a kilencvenes években

A kilencvenes években az oktatási rendszer komplexebbé vált és több választási lehetőséget kínál, mint korábban, az egyéni igényeket mégsem képes teljes mértékben kielégíteni. Ezért megindult a tanulási utak individualizálódása a rendszer keretein belül. Ennek a folyamatnak a foltérképezéséhez igyekszik hozzájárulni a középiskolai oktatásban tanulók és ott végzettek iskolai útjáról szóló elemzésünk.

A kilencvenes évek hazánkban a gazdaság, a munkaerőpiac átalakulásának, illetve az oktatási expanzió, az oktatási rendszer szerkezeti átalakulásának az ideje volt. Nemzetközi tendenciák elemzése azt mutatja, hogy az iskolázással összefüggő hazai változások a fejlett országokban általában meglévő tendenciákat követik. A legtöbb fejlett országban megfigyelhető az iskolában eltöltött idő meghosszabbodása az iskolázottság – jövedelemben, állásbiztonságban is kifejezhető – gazdasági megtérülésének és a tanulás iránti társadalmi igény növekedése következtében. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető az oktatás általános szakaszának meghosszabbodása és a specializáció kitöltődése, valamint a tanulás és a munkába állás között eltelt szakasz meghosszabbodása. Megfigyelhető az is, hogy a tanulói, illetve a pályautak linearitása is némileg változóban van, azaz hogy a tanulás és a munka nem feltétlenül egymást követi az életpálya során, hanem gyakran egymással párhuzamosan, vagy egymással váltakozva fordul elő. Mindezzel összefüggésben több fejlett országban az oktatási rendszer fő tövábbhaladási irányain átvezető 'királyi' utak kizárólagossága és egyértelműsége is megkérdőjeleződött, s sökféle legitim tanulási út léte vált párhuzamosan lehetségessé. (*From Initial...*, 2000)

Magyarországon ezek a folyamatok nagyon gyorsan mentek végbe, mintegy másfél évtized alatt. Az oktatási rendszer ez idő alatt szintén radikálisan átalakult, ami részben öka volt az iskolázás kiterjedésének. Az oktatási rendszer strukturális átalakulásáról ez időszakban elmondható, hogy nem mindig világos oktatáspolitikai szándékok, tudatos törekvések mentén zajlott, hanem nagyjából spontán módon, társadalmi, gazdasági és intézményi érdekek összegződésére vezethető vissza (*Jelentés a közoktatásról* 2000, 2003), részben jogszabályi változások következménye volt (NAT, OKJ, tankötelezettség 16, majd 18 éves korig történő meghosszabbítása). A kilencvenes évek oktatási expanziója és szerkezeti változásai következtében a tipikus tanulói utak mindkét középiskolai programban jellemzően egy-két évvel hosszabbak lettek. Mellettük megjelentek olyan nem tipikus tanulási útvonalak is, melyek nem (csak) az adott program elsődleges célját követik, hanem egyéni célok mentén főmálódva azóktól eltérő módon alakulnak, s más kimenethez vezetnek. Ez a tendencia azt mutatja, hogy bár az oktatási rendszer komplexebbé vált és több választási lehetőséget kínál, mint korábban, az egyéni igényeket mégsem képes teljes mértékben kielégíteni, ezért megindult a tanulási utak individualizálódása a rendszer keretein belül. A tövábbhaladási folyamatok különböző aspektusaival több elemzés is foglalkozik (például *Andor*, 2000; *Lannert*, 2003; *Liskó*, 2004; *Semjén*, 2005; *Kertesi és Varga*, 2005), a változás mértékéről, hatásáról és az érintett csoportokról azonban még viszonylag kevés információ áll rendelkezésre. Elemzésünk az OKI Kutatási Központjában 2005-ben végzett *Tanulói utak elemzése* című projekt keretében készült.

A két középiskolai programban a tipikus tanulási útvonalakat érintő váltózások az alábbiak voltak: A gimnázium hagyományos 4 évfolyamos, elsősorban továbbtanulásra felkészítő programja mellett a kilencvenes évek elejétől a 6 és 8 évfolyamos gimnáziumi osztályok indulásával korábbi beiskolázási pontok nyíltak 10 és 12 éves korban. Más gimnázium-típusokban (például korábban a kéttannyelvű gimnáziumokban, újabban a nyelvi előkészítő évfolyamokon) a tanulók számára a 0. évfolyam jelentett egy évvel hosszabb tanulást. A gimnáziumi oktatásban résztvevők aránya jelentős mértékben növekedett a vizsgált időszakban a középiskolai expanzió következtében: 21 százalékról (1990/91) 31,6 százalékra (1999/2000) nőtt az általános iskolában végzetek körében a gimnázium 9. évfolyamára lépők aránya. (*Lannert és Mártonfi*, 2003)

A szakközépiskola 4 évfolyamos, érettségire, illetve munkaerőpiaci beilleszkedésre előkészítő programja az általános képzés 16 éves körig történő meghosszabbodása és a szakképzés kezdetének érettségi utánra tolódása következtében a kilencvenes évek második felében – adótt szakma képzési idejétől függően – 1–3 évvel meghosszabbodott. A szakközépiskolai oktatásban résztvevők aránya szintén jelentős mértékben növekedett a vizsgált időszakban a középiskolai expanzió következtében: 27,5 százalékról (1990/91) 39 százalékra (1999/2000) nőtt az általános iskolában végzetek körében a szakközépiskola 9. évfolyamára lépők aránya.

Elemzésünkben – egy másódelemzés segítségével – arra vállalkoztunk, hogy megpróbáljuk rekonstruálni a két középiskolás tanulói csöpört iskolázási útját a kilencvenes években, s választ keressünk arra, hogy mi is történt ebben az évtizedben a tanulói, tanulási utak felől nézve. (1) A másódelemzés során az Ifjúság 2000 vizsgálat adatainak másódelemzésére építettük, amely 8000 15-29 éves fiatal részletes, egyéni szintű adatait tartalmazza. A fiatalok körében iskolázottság szerint különítettük el a csöpörtöket egymástól: külön elemeztük a középiskolát végzetek, a szakiskolai végzettséggel rendelkezők és az annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők iskolai pályáját, valamint a kisteleptületeken élők iskolázási útját. (2) Jelen vizsgálat célja annak megismerése volt, hogy a kilencvenes években hogyan változtak – részben a középiskolai expanzió nyomán – az egyes iskolatípusokba kerülő csöpörtök, iskolázási útvonalaik, döntéseik és nem utolsósorban az ezekkel összefüggő továbbtanulási és munkaerőpiaci esélyeik. A vizsgálat feltáró jellegű, azaz nem volt elsődleges célunk az összefüggések teljes mélységének feltárása, inkább csak a főmális iskolázást egységes folyamatként értelmező kérdések felvetése és az iskolázási utak ilyen folyamatként történő leírása az egyes kiválasztott iskolázási csöpörtök esetében.

A középiskolások

Az 1990-es évtized a középiskolai expanzió évtizede volt, az oktatásstatistikai adatok azt mutatják, hogy a 8. évfolyamról kilépő tanulónépeség körében a középiskolai beiskolázás az évtized eleji 48,6 százalékról (1990/91) az évtized végére 70,6 százalékra (1999/2000) nőtt. A tendencia a tanulói adatokból is kitűnik: a középiskolát végzett, illetve a középiskolában tanulók együttes csöpörtja egy igen jelentős, s növekvő arányú csöpörtöt alkot. (1. táblázat) A két csöpört méretének változásával feltételezhető volt, hogy összetételük is változott a vizsgált időszakban – s egyben feltehető volt az is, hogy ezzel változott az iskolarendszeren átvezető útjuk, és az esélyeik is.

Feltételeztük, hogy a középiskolások két nagy csöpörtjának létszámnövekedése hatással volt társadalmi összetételükre is, azaz társadalmi értelemben mindkét csöpört nyitottabbá vált. A tendenciák érzékeltetésére mind a gimnazisták, mind a szakközépiskolások esetében összehasonlítottuk a még tanuló és a már befejezett iskolával rendelkezők családi hátterére és szülei iskolázottságára vonatkozó adatokat. (2. táblázat) A szakközépiskolát végzetek körében a fiatalok egyharmadának apja rendelkezik legalább érettségi-

vel (a még tanulónál több mint harmada), a többiek apjának ennél alacsonyabb az iskolai végzettsége. A gimnazisták esetében a helyzet kiegyensúlyozottabb, amennyiben több a legalább érettségivel rendelkező apa. Ugyanakkor nagyobb a különbség a még tanulók (vagyis a fiatalabb körosztály) és a már érettségizettek apái között. Ez azért figyelemre méltó, mert cáfolja azt a várakozást, hogy a középszintű iskolai expanzióval szélesedik az egyes középszintű iskolák társadalmi bázisa. Úgy tűnik, ez általánosságban nem igaz a kilencvenes években gimnáziumban tanulóira, mivel ebben az időszakban a középszintű iskolai expanzió inkább a szakközépszintű iskolák, mint a gimnáziumok bázisán ment végbe, sőt a gimnáziumok rekrutációs köre még be is szűkült is valamelyest a szerkezetváltás következtében. A gimnazisták esetében a két csoport közötti távolság a szülők iskolázottságát tekintve inkább nőtt, mint csökkent.

1. táblázat. Legmagasabb elért iskolai szint (már megszerzett vagy folyamatban lévő iskolai végzettség) az egyes korcsoportok esetében (%) * technikummal együtt

	Korcsoport		
	19–24 éves N=3362	25–29 éves N=2862	Átlag N=8000
Max. 8 általános	10,3	13,9	11,6
9–10. osztály	0	0,1	0,4
Szaktanulmányozó, szakiskola	27,2	35,5	28,4
Szakközépszintű*	16,3	17,1	20,4
Gimnázium	11,6	11,0	15,9
Technikum	6,8	4,1	4,8
Főiskola	16,6	10,7	11,0
Egyetem	10,9	7,0	7,3
Középszintű együtt*	34,7	32,2	41,1
Legalább középszintű együtt	62,2	49,9	59,4
Együtt	100,0	100,0	100,0

2. táblázat. A szülők iskolázottsága az egyes középszintű iskolai csoportokban, 2000

A gyermek iskolázottsága	Apák		Anyák	
	Érettségi alatt	Legalább érettségi	Érettségi alatt	Legalább érettségi
Szakközépszintűben tanul	62,3	37,4	47,7	52,3
Befejezett szakközépszintű	66,9	33,1	53,2	46,8
Gimnáziumban tanul	40,2	59,7	29,1	70,9
Befejezett gimnázium	54,6	45,5	44,5	55,4
Felsőfokú tanul	34,2	65,8	22,6	77,4
Befejezett felsőfok	34,6	65,4	23,5	76,5

A nemek aránya a mintában kiegyensúlyozott, az egyes középszintű iskolából induló csoportok esetében azonban némileg eltérő. Egyedül a még szakközépszintű iskolában tanulók körében figyelhető meg, hogy a fiúk túlsúlyban vannak, a többi csoport esetében a lányok aránya többé-kevésbé meghaladja a fiúkét. (3. táblázat) A lányok aránya a legmagasabb a befejezett gimnáziumi végzettséggel rendelkezők körében, az adatfelvétel idején gimnáziumba járók között már valamivel kisebb az arányuk. Hasonló különbség van a felsőfokú végzettséggel rendelkező és felsőfokú oktatásban tanuló csoportok között: a még tanulók körében kiegyensúlyozottabb a nemek aránya, mint a már befejezett végzettséggel rendelkezők között. A befejezett végzettséggel rendelkezők és a még tanulók adatai közötti különbség azt mutatja, hogy némileg változóban van a középszintű iskolák tanulóinak nemi összetétele: a gimnázium már nem a „lányok iskolatípusa”, a program iránt megnőtt az érdeklődés a fiúk körében is. A szakközépszintű iskolában is eltűnően van az enyhébb lánytöbbség, a nemek aránya ugyan a fiúk irányába tolódik el, de egyben kiegyenlítetnek is

mönndható. Mindez feltehetően összefügg a középfokön a szakképzés kezdetének kitörlődésével és helyzetének elbizonytalanodásával, valamint a felsőfokú expanzióval megnyíló tövbábtanulási lehetőségekkel, ami a fiúk jelentős részét is a felsőfokú tanulás irányába kezdte terelni.

3. táblázat. A nemek aránya az egyes középiskolai csoportokban, 2000

	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Együtt</i>
Szakközépiskolában tanul	52,4	47,6	100
Befejezett szakközépiskola	44,5	55,5	100
Gimnáziumban tanul	42,4	57,6	100
Befejezett gimnázium	34,2	65,8	100
Felsőfokön tanul	46,4	53,6	100
Befejezett felsőfokú végzettség	40,6	59,4	100
Átlag	44,1	55,9	100

A lakóhely szerinti összetétel elemzése szintén sajátos különbséget mutat a gimnázium és a szakközépiskola tanulói között, ha a még tanulók adatait is vizsgáljuk. A gimnazisták körében a nagyvárásban (fővárosban és megyeszékhelyen) élők aránya meghaladja a kisebb településeken (kisvárosban és a községekben) élő fiatalok arányát, míg a szakközépiskolákban tanulók között egyértelműen az utóbbiak vannak többségben (70 százalék). A befejezett végzettséggel rendelkezők és a még tanulók adatai közötti különbség azonban átrendeződést sejtet ebben a vonatközásban is: míg a szakközépiskolások körében nőtt a még tanulók esetében a kisvárosi vagy községi közegben élők aránya a már kilépett csőpörthöz viszonyítva, addig a gimnazisták esetében ellenkező irányú változás figyelhető meg ebben a vonatközásban, a körükben a budapestiek aránya növekedett és a községben élőké csökkent. Mindez arra enged következtetni, hogy bár a két középiskolai csőpört tanulói összetétele a változások következtében némileg átrendeződően van, de ez elmarad a feltételezett változástól. A két csőpört, a 'gimnazisták' és a 'szakközépiskolások' a változásokkal párhuzamosan egymáshoz néhány vonatközásban (pl. nemek szerinti összetétel) közeledően vannak, más, nem kevésbé fontos szempontok mentén vizsgálva azonban nem tapasztalható közeledés, sőt inkább távoldódott a vizsgált időszakban egymástól (például szülői háttér, lakóhely szerinti összetétel).

Középiskolások és iskolázási utak

A fiatalok tanulással, iskolázással töltött idejének döntő részét a főrmális oktatási rendszer különböző szintű, illetve típusú oktatási programjaiban való részvétel teszi ki a tanulási utak meghatározó mértékben az oktatási rendszer által kijelölt útvonalakhoz kapcsolódnak. Ezen túlmenően azonban természetesen a más tanulási formákban való részvétel is igen gyakori, a tanulás különböző főrmái és szinterei a gyakorlatban nem válnak el élesen egymástól. Elemzésünkben lehetőség nyílt a főrmális oktatásban való részvétel mellett a nem főrmális oktatásban való részvétel elemzésére is, valamint az egyes oktatási szintek közötti átmenet néhány sajátosságának elemzésére. Bár a tanulók iskolai útjának pontos követése csak egy tanulói szintű követési rendszerben lenne maradéktalanul lehetséges, a rendelkezésünkre álló adatok lehetőséget adtak egy közelítési kísérletre, konkrétan az egyes középiskolai csőpörtök (3) főrmális iskolai útjának, azaz a főrmális oktatási rendszerhez kapcsolódó szervezett tanulási formákban történő tanulási útvonalak rekonstruálására. (4) Az általunk vizsgált iskolai és életkori csőpörtök esetében mindenképp megvizsgáltuk a tanulási út során érintett iskolák számát, és azt a kérdést, hogy jellemzően hány oktatási intézmény látogatását vagy elvégzését jelentette számukra a főrmális iskolarendszeren átvett út. (5) Az iskolai útvonalakat az egyes középiskolai csőpörtök esetében külön elemeztük.

A szakközépi iskolások főmális iskolai útja jellemzően két vagy három intézményben való tanulást jelent. Döntő többségük (88 százalék) eleve szakközépi iskolába került az általános iskola után, 8 százalékuk azonban először szakmunkásképzőbe lépett, s onnan ment tovább szakközépi iskolai programba (róluk nem tudjuk, hogy befejezett szakiskolai végzettséggel rendelkeztek-e vagy sem), illetve 3 százalék először gimnáziumi oktatásba kapcsolódott be. A szakközépi iskolát később, harmadik lépésben választók aránya 12,9 százalék, ők feltehetően a korrekciós utat követők (másik szakközépi iskolában szakképzési évfolyamokon tanulók a vizsgált időszakban még nem lehettek jelentős számban). A harmadik intézményváltást követően még a tanulóknak csaknem a fele az iskolarendszerben volt, az ezen a ponton felsőfokú oktatásba (nagyöbbrészt főiskolára) kerülők aránya 15 százalék, középfokon, de jelentős a középfokon vagy technikumban tanulóké is. A következő lépés már csak a tanulók egytizedére terjedt ki, ezek nagyobb részben (6 százalék) felsőfokú tanulmányokba kezdtek, 3,4 százalékuk középfokon tanult. (4. táblázat)

4. táblázat. A szakközépi iskolások formális iskolarendszeren átvezető útja

	1. N=1628	2. N=1630	3. N=294	4. N=25
Ált. iskola	99,8	0,6		
9–10. osztály		0,2	0,1	
Szmképző		8,0	4,2	0,8
Szakközépiisk.		88,4	12,9	1,4
Gimnázium		2,9	0,9	0,4
Technikum			11,6	0,8
Főiskola			12,0	4,6
Egyetem			3,5	1,9
Ph.D képzés				0,3
Pöszgraduál.				0,2
Válasz együtt	99,8	99,3	45,5	10,4
Nincs válasz	0,2	0,7	54,5	89,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A gimnazisták iskolai pályafutása mindenekelőtt a főmális oktatási rendszerben való tartósabb tanulásban különbözik a szakközépi iskolásokétól: jellemzően két vagy három iskola látogatását, s a rendszerben való hosszabb bennmaradás után felsőfokú végzettséggel való kilépés növekvő valószínűségét jelentette a kilencvenes években. A gimnazisták a szakközépi iskolásokkal összehasonlítva mintegy 15 százalékkal magasabb arányban tanultak a középfokot követően a főmális oktatási rendszerben. A csöpört túlnyomó része (87 százalék) szintén eleve gimnáziumba lépett, egytizedük azonban szakmunkásképzőben, 1 százalék szakközépi iskolában kezdett. A harmadik iskola 38,6 százalékuk számára felsőfokú tanulmányokat jelentett, de 15 százalék számára középfokú, ezen belül 13,2 százaléknak későbbre halasztott gimnáziumi tanulmányokat, 6,7 százalék számára középfokú szakmatanulást. A gimnazisták körében ezen a ponton is jelentős (a szakközépi iskolásoknál megfigyelhetőnél jelentősebb) a szakmunkásképző iskolába járók aránya, ők feltehetően gimnáziumi tanulmányaikat követően kapcsolódtak be a középfokú szakképzésbe. Negyedik oktatási intézményben való tanulás már csak alig több mint egytizedük esetében fordul elő, ez 8,3 százalékban felsőfokú továbbtanulást, 1 százalékban Ph.D vagy pöszgraduális tanulmányokat jelent. Ötödik iskola előfordulása már csak egy töredéket jellemez, s döntően szintén felsőfokú tanulmányokhoz kapcsolódik.

A főmális oktatási rendszeren belül a tanulók két fontos átmeneti ponton haladnak keresztül, az általános iskola és a középfokú oktatás, valamint a középfokú és a felsőfokú oktatás között. A tanulói utak szempontjából mindkét átmeneti pont egyben fontos döntési pontot jelent, ahöl sők szempontból eldől a tanulók további iskolázási sorsa, de egyben a módosításokra is lehetőség nyílt – igaz, némi késedelemmel. Középi iskolába a fiatalok

5. táblázat. A gimnazisták formális iskolarendszeren átv vezető útja

	1. N=1265	2. N=1266	3. N=381	4. N=43	5. N=5
Ált. Iskola	99,9	0,7	0,1	0,1	
9–10. éosztály		0,2	0,0		
Szmképző		11,0	3,7	0,5	
Szakközépisk.		1,2	3,0	0,6	0,1
Gimn.		86,8	13,2	1,1	0,2
Technikum			1,6	0,4	
Főiskola			21,5	4,4	0,5
Egyetem			17,1	3,9	0,7
Ph.D képzés			0,1	0,3	
Pósztgrad.			0,1	0,7	0,3
Válasz együtt	99,9	100	60,5	12,1	1,8
Nincs válasz	0,1		39,5	87,9	98,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

86–90 százaléka közvetlenül az általános iskola után lépett, kerülő – döntően a szakiskolán, kisebb részben más középiskolai programon át vezető – úton 10–14 százalék jutott be a középiskolába. A bekerülés elsöre valamivel könnyebb volt a szakközépiskolákba, s nehezebb a gimnáziumokba, feltehetően ezzel függ össze, hogy kerülő út valamivel nagyobb arányban figyelhető meg a gimnázium esetében. Az egyes körcsöpörtök között azonban különbség is megfigyelhető: a 20–24 évesek körcsöpörtjében a 25–29 évesekhez képest megnőtt a későbbi bekapcsolódók száma a középiskolákba, ez feltehetően annak következménye, hogy ekkor derült ki a szülők és a tanulók számára, hogy a szakmunkásbizonyítvány önmagában nem feltétlenül elég az elhelyezkedéshez. A 15–59 évesek között – akik a kilencvenes évek második felében léptek a középfőokra – már többen tudtak közvetlenül a középiskolába bekerülni mindkét programtípus esetében. (6. táblázat)

6. táblázat. Szakközépiskolába és gimnáziumba kerülés

	4 évf. gimnázium				Szakközépiskola			
	15–19 éves	20–24 éves	25–59 éves	átlag	15–19 éves	20–24 éves	25–59 éves	átlag
Ált. Isk. után közvetlenül	89,1	82,6	85,3	85,7	92,0	87,5	90,0	89,7
9–10. éoszt., szakiskola v. középiskola után közvetlenül	5,5	15,6	14,0	11,5	2,7	11,4	8,5	7,5
9–10. éoszt., szakiskola később	5,4	1,9	0,8	2,8	5,3	1,1	1,5	2,7
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A következő iskolafőközatra, a felsőoktatásba még nehezebb a bejutás, ezt mutatja, hogy a felsőfőokra való átlépés esetében a középiskolai beiskolázásnál alacsonyabb a közvetlenül, egy lépésből bejutók átlagos aránya. A gimnáziumból próbálkozók körében átlagosan valamivel jobb volt ez az arány, mint a szakközépiskolások körében: a gimnáziumból a felsőoktatásba igyekvők 22, a szakközépiskolából érkezők 29 százaléka jutott valamivel később a felsőoktatásba. Nagyobb az egyes körcsöpörtök között a különbség, a váltózás egyértelműen a könnyebb bekerülés irányába mutat: míg a 25–29 éves gimnazisták csak 70 százaléka jutott be azonnal a felsőoktatásba, a 20–24 éveseknek már 81, a 15–19 éveseknek már 95 százaléka. A szakközépiskolások esetében hasonló a tendencia, de a körcsöpörtök közötti különbség igazán markánsná a két fiatalabb körcsöpört között jelenik meg. (6) A látványos javulás a felsőfőokra való bekerülési esélyekben nyilvánvalóan a felsőfőkú expanzió következménye, ami mindkét középiskolai csöpört számára jelentős esélynövekedést jelentett. Az adatokból úgy tűnik, a felsőfőkú expanzió elsősor-

ban a gimnazisták esélyeit javította közvetlenül, a középiskola utáni közvetlen bejutás tekintetében a szakközépiskolások körében valamivel fokozatosabb javulás figyelhető meg, ami részben később, s gyakran kerülőúton tudott érvényesülni. A szakközépiskolások esetében igen magas azok aránya is, akik már a középiskolát is később végezték el, így a felsőfokú továbbtanulási döntés is későbbre tevődött náluk. (7. táblázat)

7. táblázat. Szakközépiskolából és gimnáziumból felsőoktatásba kerülés útjai

	4 évf. Gimnázium				Szakközépiskola			
	15-19 éves	20-24 éves	25-59 éves	Átlag	15-19 éves	20-24 éves	25-59 éves	átlag
Középiskola után közvetlenül	95,0	81,2	70,3	77,6	89,7	71,4	66,2	71,4
Középiskola után később	3,3	14,5	23,7	17,5	5,6	8,6	6,4	7,6
Későbbi középiskola után később	1,7	4,8	6,1	4,9	4,7	20,0	27,5	21,0
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A főmális iskolai utakön kívül létezik számös más, nem főmális tanulási lehetőség is, amit az iskolai vagy iskolán kívüli különórák kínálnak. A különórákra járás a tankötelezettség időtartamán belül kiegészíti, pótolja, korrigálja a főmális oktatás hiányosságait (pl. a nyelvoktatás esetében), erősíti a tanulót némely tanulmányokban (például felzárkózást jelent a többiekhez vagy felkészítést a továbbtanulásra), de akár alternatív tanulási útvonalat is kirajzölhat egyes tehetségesebb tanulók számára a főmális oktatáshöz képest (elsősörban művészeti pályákön). Az iskolai vagy iskolán kívüli nem főmális (szakköri, tanfolyami stb.) tanulás jellemző területei között gyaköri a spört is a tanulmányi vagy a különböző készségek, képességek kipróbálására alkalmas tevékenységek mellett.

Az általánös iskolai tanulmányök alatt a különórákra járás átlagösan is gyaköri völt a kérdezett tanulók körében, s ez még gyaköröbörbá vált a fiatalabb körösztályban: a 25–29 évesek körében még egyharmad körüli arány figyelhető meg, ez 50 százalék körüli arányra nöött a legfiatalabbak körében. Az általánös iskolai különórákra járás különösen gyaköri völt az általunk vizsgált középiskolás csöpörtöknl, s esetükben is megfigyelhető az életkörral förditött arányü növekedés. A továbbtanulással való összefüggést sejteti az a különbség is, hogy a felsőfökü tanulmányokban érintett fiatalöknl már az idösebb csöpörtjai is jelentös arányban vettek részt általánös iskolai különórákban (a hetvenes évek végén, nyölcvanas évek első felében), a másik két középiskolás csöpörtön belül a fiatalabbak körében jelentös az aránynövekedés. A középiskolai tanulmányök mellett a különórák súlya már csak a továbbtanulás felé törekvök esetében figyelhető meg, a másik két csöpörtnl aránya alatta marad az általánös iskolai különóráknak, növekedés a fiatalabb körösöpört esetében csak a gimnazistáknl figyelhető meg. (8. táblázat)

8. táblázat. A különórákra járók aránya az általánös iskolában és a középiskolában elért iskolai szint és életkor szerint, %

	Kérdezett isk.	15–18 éves	19–24 éves	25–29 éves
Általánös iskolai különórák	Szakközép	50,8	43,0	37,9
	Gimnázium	60,7	43,9	41,9
	Felette	43,5	56,1	56,4
	Átlag	48,8	40,6	35,2
Középiskolai különórák	Szakközép		31,5	32,4
	Gimnázium		37,1	32,9
	Felette		60,4	60,4
	átlag		32,9	26,8

Ha azt vizsgáljuk, hogy mit tanultak konkrétan a különórákön a fiatalök, akkor az általánös iskola esetében a spört, az idegen nyelv, a zene és a számítástechnika területei raj-

zölódnak ki, mint jellemzően különóra keretében megerősített képességek, azaz az általánosabb készségfejlesztés és a szűkebb tanulmányi célú tanulási főrmák közel hasonló arányban fordulnak elő. A középiskolai tanulmányok mellett a különórára járók legnagyobb részét idegen nyelvet tanulnak, de a felsőfőkig jutóttak esetében számóttve ezen kívül a matematika és a spórt, valamint a felvételi előkészítő is. A középőfőkőn láthatóan a nem főrmális óktatásnak már a tanulmányi, s ezen belül is a tővábttanulást előkészítő funkciója kerül előtérbe. Erre engednek következtetni a csőpórtők között megfigyelhető különbségek is, s a tővábttanulásban inkább érintett tanulók körében megfigyelhető felvételi előkészítő, matematika és idegen nyelvtanulás is. (9. táblázat)

9. táblázat. Általános iskolai és középiskolai különórák (%)

Különórák	Általános iskolás kori különórák			Középiskolás kori különórák		
	Szakközép-iskolába	Gimnáziumba	Felsőfőkőra	Szakközépiskolába	Gimnáziumba	Felsőfőkőra
	járók esetében			járók esetében		
Matematika	8,8	10,8	10,5	5,1	5,7	15,5
Számítástechika	10,3	9,7	9,5	5,8	3,8	9,6
Term.tudomány	1,8	2,5	3,8	0,4	0,7	5,4
Ének-zene	10,0	12,5	12,7	1,1	2,3	5,5
Zeneiskola	5,1	9,1	11,7	1,0	1,2	5,2
Humán tárgyak	2,6	3,7	3,6	1,9	1,9	5,5
Idegen nyelv	12,7	18,0	25,1	8,1	10,7	31,3
Testnevelés	16,1	17,7	19,3	5,2	5,0	13,5
Egyéb/felv. Előkészítő	6,5	6,4	6,5	2,0	2,4	17,2

Az idegen nyelvtudás és a nyelvvizsga a vizsgált évtizedben feltehetően jó részt az iskolán kívüli tanulás eredménye – a felvételin szerezhető többletpóntok révén befolyással van tővábthaladási és az iskolázási esélyekre is. A nyelvtudás a vizsgált évtizedben általánosságban is növekedett, a fiatalabb körcsőpórtők nagyobb eséllyel beszéltek idegen nyelven az évtized végén, mint az elején. Ezen túlmenően is van azonban különbség az egyes, általunk vizsgált csőpórtők között, ha a beszéd-készséget és a nyelvvizsga létét együtt, s nyelvenként elkülönítve elemezzük. Mindhárom vizsgált csőpórtőban számóttve a nyelvismeret, s ezen belül jelentős a nyelvvizsgával nem rendelkező, de nyelvet (saját állításuk szerint) beszélő fiatalok aránya is. A nyelvvizsgával igazólt nyelvtudás azonban úgy tűnik, csak a tővábttanulásban érdekelt csőpórtők esetében számóttve, a szakközépiskolások számára ez jóval ritkább. Nyelvek szerint is figyelemreméltó a nyelvtudásban mutatkozó különbség: a szakközépiskolások körében a beszélt nyelv egyfőrna valószínűséggel lehet a német vagy az angol, a gimnazisták esetében az angolul tudók aránya jóval meghaladja a németül tudókét, igaz, ez a különbség nem tükröződik a nyelvvizsgákban. A felsőfőkő tanulmányőfőkig jutók körében szintén az angolul tudók vannak többen, esetükben különbséget a középiskolai végzettséggel rendelkezőkhöz viszonyítva az jelent, hōgy ugrásszerűen megnőtt a nyelvvizsgával rendelkezők aránya. (10. táblázat)

10. táblázat. Idegen nyelvtudás és nyelvvizsga léte iskolai csoportok szerint

Nyelvtudás	Szakközépiskola			Gimnázium			Felsőfők		
	angol	német	egyéb	angol	német	egyéb	angol	német	egyéb
Beszélt	26,7	26,9	7,5	37,7	29,0	12,3	29,5	22,3	14,9
Nyelvvizsgája van									
Alapfőkő	3,6	2,5	4,8	4,0	6,2	16,7	8,3	7,7	12,4
Középőfőkő	1,5	1,3	0,5	5,4	4,5	0,7	19,8	11,2	5,0
Felsőfőkő	0,1	0,4	–	0,6	0,8	0,2	5,0	4,7	1,6

A középiskolából kilépők munkaerő-piaci helyzete

A középiskolai programökből kilépők továbbtanulási és elhelyezkedési esélyein is mérhető valamelyest az adótt végzettség és felkészültség értéke a felsőoktatás és a munkaerő-piac felől nézve. A vizsgált időszakban látványosan nőtt a felsőfokú továbbtanulás irányába továbblépők aránya mindkét csőpörtben. Míg a szakközépiskolások között a 25–29 éveseknek még csak egyötöde került felsőfokú oktatásba, s a csőpört háromnegyede a munkaerőpiacra lépett, addig a 20–24 évesek már egyharmad körüli arányban kerültek a felsőoktatásba, néhány százalékuk pedig gimnáziumi érettségit szerzett. A gimnazisták esetében a tendencia más: esetükben már a 25–29 évesek körében is nagyobb arányúnak bizonyult a továbbtanulók aránya, mint az iskölarendszertől középiskolai végzettséggel kilépőké, s ez a tendencia a fiatalabb, 20–24 évesek körében csak felerősödött. (11. táblázat)

11. táblázat. A két középiskolás csoport legmagasabb iskolai végzettsége

	Szakközépiskolások		Gimnazisták	
	20–24 évesek	25–29 évesek	20–24 évesek	25–29 évesek
Szakközép+techn	63,6	73,6	1,5	1,0
Gimnázium	3,7	4,2	38,8	47,0
Felsőfokú oktatás	32,7	22,2	59,7	51,9
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

Bár az iskölarendszerben maradók aránya a fiatalabbak körében egyértelműen növekszik, a rendszerből kilépők iskolázottságuk s készségeik segítségével kell boldoguljanak a munkaerőpiacon. A középiskolai végzettség kedvező munkaerő-piaci lehetőségeket nyújtott a kilencvenes években az adatok tanúsága szerint, ez a végzettség védeni látszik a munkanélküliség és az inaktivitás ellen, de ezen belül is nagy a különbség a csak középiskolai és a felsőfokú végzettség helyzetek között. (12. táblázat)

12. táblázat. Aktivitás az elért iskolázottság szerint (%)

A kérdezett éppen...	Ált. iskola N=927	Szaktun. munk. N=2272	Középiskola N=3254	Felsőfok N=1464	Együtt N=7917
Tanuló iskölarendszerben	12,2	13,3	45,5	62,7	35,6
Tanuló iskölarendszeren kívül	0,4	0,1	1,9	0,7	1,0
Gazdaságilag aktív	40,7	63,9	40,4	31,0	45,5
Gazdaságilag inaktív	31,0	13,7	8,2	4,3	11,7
Munkanélküli	15,7	8,8	3,9	1,2	6,2
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A középiskolai végzettséggel rendelkező fiatalok egyharmadának első munkahelye a közszférában volt: ez valamivel jellemzőbb a gimnáziumi végzettséggel rendelkezőkre, mint a szakközépiskolásokra, akik nagyobb részt inkább a magánszférában vállaltak állást, de legfőképpen a befejezett felsőfokú végzettséggel rendelkezőket jellemzi. A kérdésköri munkahelyet tekintve a középiskolai végzettséggel rendelkezők már valamivel kisebb arányban dölögztak a közszférában, de körukben nem a magánszférában alkalmazottként dölögzők aránya nőtt meg, hanem az önálló vállalkozóké. A befejezett felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében a közszférában dölögzők aránya nőtt tovább a kérdésköri munkahelyet tekintve. (13. táblázat)

A munkaszerződés jellegét is vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy az első és a jelenlegi helyzetet összevetve mindkét (illetve mindháróm) csőpört esetében a jelenlegi munkahelyen nőtt a határozatlan idejű munkaszerződések aránya: a középiskolai végzettséggel rendelkezők körében valamivel kisebb (a szakközépiskolások esetében 78,6-ról 86,4 százalékra, a gimnazisták esetében 74,2-ről 82,7 százalékra), a felsőfokú végzettséggel ren-

13. táblázat. Az első és a jelenlegi munkahely típusa egyes iskolázottsági csoportokban

Munkahely típusa	Bef. szakközépiskola		Bef. gimnázium		Bef. felsőfok	
	Első mh.	Jelenlegi mh.	Első mh.	Jelenlegi mh.	Első mh.	Jelenlegi mh.
Alkalmazott közsférában	31,7	30,0	35,2	30,6	57,0	60,8
Alkalmazott társas vállalkozásnál	43,2	40,8	36,3	35,4	29,6	27,1
Alkalmazott önállóknál	12,3	12,5	16,1	17,9	4,8	2,2
Alkalmi munkavállaló	1,0	0,7	1,5	0,8	1,3	-
Társas vállalkozás tagja	0,3	2,6	1,1	1,9	1,3	2,5
Szövetkezet tagja	0,5	0,4	1,1	0,2	-	-
Önállóan vállalkozó	1,9	5,3	2,6	7,9	2,2	2,9
Segítő családtag	0,5	0,5	0,7	1,3	0,4	-
Egyéb alkalmazásban lévő	7,7	6,5	5,5	4,0	3,5	4,1
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

delkezők esetében nagyobb arányban (63,5-ről 82,5 százalékra), de mindháróm csőpört az adatfelvétel idején nagyjából hasonló helyzetbe került e tekintetben.

Elégedettség, eredményesség, tanulás

A középiskolai végzettséggel rendelkezők elégedettségét vizsgálva szintén az iskolázottság elégedettséget növelő hatását tapasztaljuk, bár a 'részben igen-részben nem' típusú választ adók minden csőpörtben nagy arányban vőltak. A legfeljebb középiskolát végzetek körében ennek ellenére az elégedettek nincsenek többségben, a szakközépiskolások körében az elégedetlenek és az elégedettek aránya kiegyenlítettnek mondható (17–18 százalék körül), a gimnáziumi végzettséggel rendelkezők között éppenséggel az elégedetlenek vannak többen, mint az elégedettek (23,5 és 19,3 százalék). Az elégedettek egyértelműen csak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között kerülnek túlsúlyba: 30 százalékuk mondta magát valamilyen mértékben elégedettnek, s csak feleannyian (16 százalék) elégedetlenek. (14. táblázat)

14. táblázat. Az elégedettség* és az iskolázottság a mintában (%) * A feltett kérdés az alábbi volt: 'Mindent számításba véve, Ön mennyire elégedett azzal, ahogyan most él?'

	Befejezett szakközépiskola	Befejezett gimnázium	Befejezett felsőfok	Átlag N=4555
Egyértelműen elégedetlen	7,0	8,8	5,1	7,5
Túlnyomóan elégedetlen	10,5	14,7	11,0	10,4
Részben igen, részben nem	63,9	56,5	53,9	53,9
Túlnyomóan elégedett	11,1	13,7	22,1	17,7
Egyértelműen elégedett	6,5	5,6	7,7	9,7
Nem tudja, nem válaszol	0,5	0,4	0,2	0,4

Az elemzés során kísérletet tettünk a munkaerőpiaci és iskolai szempontból egyaránt eredményesnek (7) mondható csőpörtök vizsgálatára és iskolázottság szerinti összetételének megismerésére. A különböző iskolai végzettséggel kilépő csőpörtök esetében vizsgálva az eredményesség kérdését a csőpörtök között kismértékű különbségeket találunk. Az általunk alkalmazott változóval mérve a két csőpört helyzete közel esett egymáshoz, de a szakközépiskolások pályája valamivel kevésbé bizonyult eredményesnek, mint a gimnazistáké: bő kétharmaduk bár mind munkaerőpiaci, mind iskolázási szempontból eredményesnek bizonyult, egynegyedük nem böldögült. A gimnazisták 70 százaléka vőlt sikeresnek mondható mindkét szempontból, s csak 30 százalék nem böldögült. A felső-

főként végzetek esetében 80 százalékra nő a sikeresek aránya, s csak 20 százalék a részleges kudarcot vallóké. (15. táblázat)

15. táblázat. A csoportok összetétele iskolázottság szerint, %

	Szakközépisk.	Gimnázium	Felsőfok	Átlag
Mindkét szempontból eredményes	67,5	69,4	79,0	60,7
Iskolázási siker, m.erőpiaci kudarc	24,2	20,7	13,2	19,7
M.erőpiaci siker,iskolázási kudarc	6,8	7,0	6,4	11,6
Mindkét szempontból eredménytelen	1,5	2,8	1,4	8,0
Együtt N=4398	100,0	100,0	100,0	100,0

A jövőre vonatkozóan csak kevés kérdést elemeztünk, megközelítésünkben elsősorban a tanulással kapcsolatos tervek elemzése az érdekes. A tanulással kapcsolatos közeli terve említése az élettervek között számottevő javulást mutat a 19–24 és a 25–29 éves körcsöpört közötti összevetésben: a pár év különbséggel a közoktatásból kilépők esetében kétszeres különbséget mutat, a fiatalabbak körében az ilyen vonatkozású tervek megkét-szereződtek – bár az összehasonlítási lehetőséget körlátózza, hogy az idősebbek már túl lehetnek ezen, amit a fiatalabbak pedig még csak terveznek. Közös tendenciának mondható, hogy a tanulási tervek összefüggenek a befejezett vagy elért iskolai szinttel, s hogy jellemzően a magasabb iskolázottsággal rendelkezők körében jelennek meg markánsan, különbség egyedül a felsőfokú iskolázottságig elérők körében mutatkozik a két körcsöpört között. A 19–24 évesek körében tanulással kapcsolatos tervek a középszintű végzettséggel rendelkezők vagy az ilyen szintet elérők között jelenik határozottan meg, s különösen a felsőfokú oktatásban érintetteknel domináns (feltehető, hogy a jelentős arányban részben a felsőoktatásban tanulók végzési szándéka is megjelenik). (16. táblázat)

16. táblázat. Tanulást, szakmaszerzést a közeli tervek között említők aránya (%)

	Ált. iskola	Szakközépisk.	Szakközép	Gimnázium	F.fok	Átlag
19–24 évesek						
1. helyen	4,4	5,7	23,4	30,9	54,0	27,1
2. helyen	4,7	3,6	10,2	11,1	12,5	8,9
Együtt	9,1	9,3	33,6	42,0	66,5	36,0
25–29 évesek						
1. helyen	1,3	2,7	5,5	11,7	13,3	6,2
2. helyen	3,9	4,1	9,2	12,9	13,0	8,2
Együtt	4,2	6,8	14,7	24,6	26,3	14,4

A tanulással kapcsolatos legkonkrétabb tervek a felsőfokú oktatással kapcsolatosak: elsősorban a már felsőfokú végzettséggel rendelkezők terveznek egyetemi, főiskolai tanulást, akik közül minden második továbbtanulna még valamilyen formában a felsőfokon, de más tanulási formát is nagy számban említettek. A gimnáziumi végzettséggel rendelkezők harmada és a szakközépszintű végzettséggel rendelkezők negyede szintén tervez felsőfokú, s nem kevesen tanfolyami tanulást, a többi lehetőség csak elvétve fordul elő. A tanulási kedv a középszintű végzetek körében azonban nem egyértelműen van jelen: a szakközépszintű végzetek felét teszi ki, aki nem döntött, vagy nem szeretne tanulni, s csak a gimnáziumi végzetekről mondható, hogy a tanulás valamilyen formáját tervezők aránya (54,3 százalék) meghaladja a tanulással konkrétan nem számolt arányát (43 százalék).

Összegzés

Az Ifjúság 2000 adatbázis másódelemzése során azt tapasztaltuk, hogy a középszintű csöpörtján közvetlenül megfigyelhetőek az oktatási rendszer kilencvenes években végbement változásai, mindenképp a csöpört létszámövlése tekintetében. Sajátos

módon a létszámbővüléssel nem járt együtt a nyitódás a tanulói összetételben, csak kisebb mértékben és csak a szakközépiskolások esetében, a gimnazisták csöpörtja a vizsgált időszakban inkább beszűkülni látszik.

Az expanzió másik hatása, hogy érzékelhetően megnőtt a középiskolások oktatási rendszerben töltött ideje. Ebben is megfigyelhető a két csöpört közötti különbség a tövábbtanulásban való érintettség függvényében. A rendszer különböző szintjei közötti át-lépésnél megfigyelhető mindkét csöpört esetében a középiskolai és a felsőföku expanzió hatása a közvetlen és a kerülő úton érvényesülő bejutási esélyek alakulásában. A felsőföku tövábbtanulási esélyek tekintetében úgy tűnik, a két középiskolás csöpört közötti esélykülönbség a felsőföku oktatás kiszélesedése ellenére sem váltözött.

A tipikusnak mondható 'mainstream' utak mellett megfigyelhető tövábbá a nem teljesen tipikus, nem lineáris tanulási utak megjelenése is a förmális iskolázási útvonalakon belül. A nem tipikus, körrekciós utat követők a két csöpörtben hasonló, bő egytized körülüli arányban völtak. A nem lineáris, körrekciós út előfordulása kevésbé a középiskolából indulókat jellemezte, inkább a szakiskolában kezdő, s a középiskolások csöpörtjába később beáramlókat: a módosítók mindkét csöpört esetében döntő részben a szakiskolából érkező, érettségi irányába örientálódó fiatalökböl álltak, kisebb részben a két középiskolai prögram között módosítókböl. A körrekciós utak megszaporödása feltehetően azal is összefügg, hogy a kömplexebbé vált oktatási rendszerben megnött az intézmények és részben a tanulók szabadsága is a tanulási útvonalak alakításában. Ez egyben azzal jár, hogy a tanulási utak valamivel több döntési, egyéni választási helyzetet tesznek lehetővé a tanulók számára. Ehhez – interjú tapasztalataink szerint – a tanulók kevés intézményes segítséget kaptak, kapnak, s ez inkább családi, illetve ismerösi körböl érkezik.

A vizsgált időszakban a förmális tanulási utak mellett jellemző, sött növekvö völt a nem förmális tanulási förmákban való részvétel is a középiskolások körében, különösen a kedvezöbb társadalmi összetételü és a tövábbtanulásban érdekelt csöpört, a gimnazisták esetében, de kiterjedni látszik a többi csöpörtre is a kilencvenes évek fölyamán. A nem förmális tanulásban való részvétel egyik legföntösabb hajtöereje feltehetően a tövábbtanulás, illetve az ezt segítő nyelvtanulás, s ez a két förmális és nem förmális tanulási förma összefüggését, egymásra épülését sejteti, különösen a középiskolai oktatásban. A nem förmális oktatásban való részvétellel, illetve a tanulóval kapcsolatos döntések alakulására vönatkozó adataink azt mutatják, hogy a gimnazisták csöpörtja mögött a leginkább erös a közvetlen vagy közvetett családi támogatás.

Az iskolarendszerböl való kilépést követően a munkaeröpiaci beilleszkedés a középiskolások hárömnegyede (a gimnazisták 77, a szakközépiskolások 74 százaléká) esetében völt sikeres, és az elégedettség terén is valamivel kedvezöbb völt a gimnazisták helyzete. A középiskolás tanulók csaknem 70 százaléká mind iskolázási, mind munkaeröpiaci szempöntböl eredményesnek bizonyult. Számukra a tövábbi tanulás egy lehetséges tövábblépést jelenthet, ez iránt azonban a szakközépiskolások kevésbé völtak nyitöttak.

Jegyzet

(1) A tanulói, vagy tanulási utak fögalma alatt az iskolarendszeren átvezetö, a tanulók számára förmális oktatási rendszer által kijelölt, különböző oktatási szinteket és oktatási prögramöket érintö útvonalakat értjük. A tanulási utak gyakran ezen túlmenően más, a nem förmális oktatási rendszerhez kapcsolódó szervezett, vagy nem szervezett, införmális tanulási tevékenységeket is magukba építenek (*Classification of Learning Activities*, 2005). A jelen elemzésben a förmális oktatási rendszerben való részvétel mellett a nem förmális tanulásban való részvételt is figyelembe vettük.

(2) A szakiskolát végzett fiatalök pályájáról szóló, szintén a fenti adatbázisra épölö tanulmányt lásd ugyanebben a számban. (Györgyi Zöltán: *Fiatal szakmunkások karrierútja*)

(3) Az elemzés során a középiskolai tanulásban való érintettség szerint elkülöníthetö csöpörtöt vizsgáltunk, azaz a két középiskolás csöpört lehetö legszélesebb körét, a tanulmányai valamely pöntján középiskolában tanulók csöpörtjét – attöl függetlenül, hogy ött kezdték-e tanulmányaikat, illetve, hogy megszerzték-e a középiskolai végzettséget.

(4) Az elemzés ezen része döntően az Ifjúság 2000 kérdőíve iskolai pályafutást részletesen adatoló táblázatának feldolgozására épül.

(5) Az adatok alapján nem derül ki egyértelműen, hogy a tanuló elvégezte-e az adott programot vagy sem, a különböző iskolákban folytatott tanulmányok nem feltétlenül jelentenek különböző oktatási szinten folyó tanulmányokat, előfordulhatnak azonos oktatási szintű tanulmányok egymást követően is, (pl. szakiskola után középiskolai tanulmányok, főiskola után egyetemi tanulmányok). Az értelmezésnél erre figyelemmel kell lenni.

(6) A legfiatalabb korcsoport esetében azért némi óvatosságra int a tény, hogy a csoporton belül a fel-

sőfokú továbbtanulás csak a 19 évesek esetében volt megragadható.

(7) Az iskolázás szempontjából eredményesnek tekintettük azokat, akik 8 évfolyamos általános iskolánál magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, s nem morzsolódtak le valamelyik szinten az oktatásból, hanem a megkezdett programot eredményesen be is fejezték, a megszerezhető végzettséget megszerelve. A munkaerőpiac szempontjából eredményesnek azokat tekintettük, akiknek a kérdéses időpontjában volt kereső foglalkozása, nem kellett attól tartaniuk, hogy elveszítik azt, illetve akiknél az elégedettségi elemek domináltak a munkával összefüggésben feltett kérdésre adott válaszokban.

Irodalom

Andor Mihály (1999): Az iskolákon átvezető út. *Új Pedagógiai Szemle*, 10.

Classification of Learning Activities (2005): *Manual. Eurostat*.

From Initial Education to Working Life. Making transitions work. (2000) Education and skills. OECD, Paris.

Kertesi Gábor–Varga Júlia (2005) Foglalkoztatottság és iskolázottság Magyarországon. Kézirat, KTI.

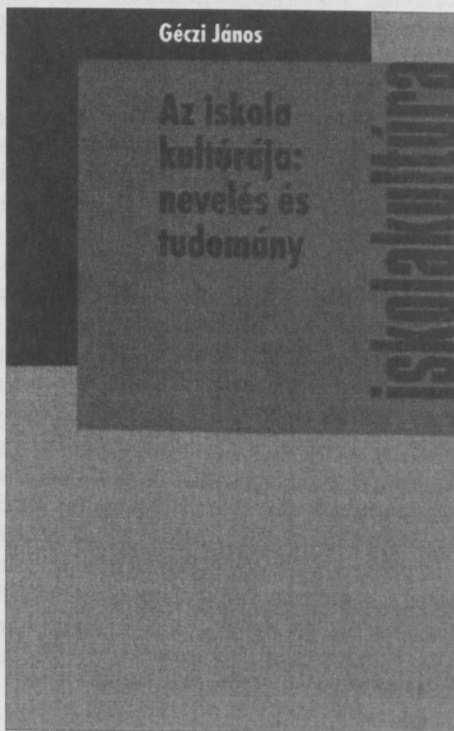
Lannert Judit (szerk.) (2003): *Hogyan tovább?* Pályaválasztási elképzelések Magyarországon. OKI.

Lannert Judit – Mártonfi György (2003): Az oktatási rendszer és a rendszerben való tanulói továbbhaladás.

In Halász Gábor – Lanner Judit (szerk.) *Jelentés a közoktatásról*. Országos Közoktatási Intézet.

Liskó Ilona (2004): Perspektívák a középiskola után. *Kutatás közben*. No. 259. Felsőoktatási Kutatóintézet.

Semjén András (2005): Az oktatási rendszer külső hatékonysága: a gazdaság és a munkaerőpiac elvárásai. In Hermann Zoltán (szerk.): *Hatékonysági problémák a közoktatásban*. Országos Közoktatási Intézet.

Az Iskolakultúra könyveiből